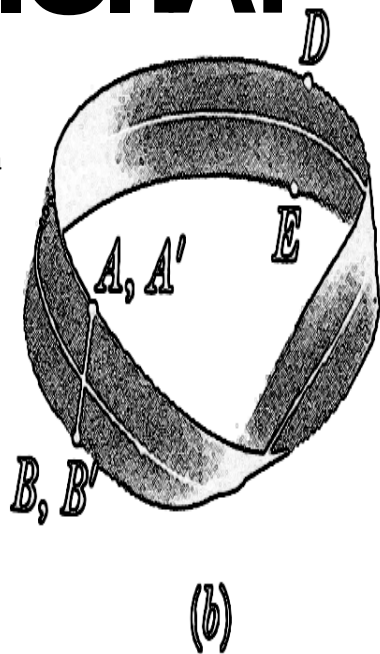

Tommi Vehkavaara

HUIJAUKSIA VAI KONSTRUKTIOTA?

Yhdysvaltalaisen fysiikan professorin Alan Sokalin *Social Text* -lehdessä julkaissut artikkeli *Transgressing the Boundaries: Towards a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity* (1996a) onnistui laukaisemaan vanhoja stereotyyppisiä dikotomioita jälleen uusintaneen keskustelun. Vastakkainasettelut anglo-amerikkalaisen ja mannermaisen (tai ranskalaisvaikutteisen), realismin ja relativismin, objektiivisen ja subjektiivisen (tai ideologisen), luonnontieteiden ja sosiaalitieteiden sekä jopa oikeiston ja vasemmiston välillä vilahtelevat sekä Sokalia kommentoivissa reaktioissa että siinä ristiretkessä, jota Sokal käy 'löysää ajattelua' ja 'surkeaa filosofiaa' vastaan. *Transgressing*-artikkeli ja sitä seurannut keskustelu olikin vain alkusoittoa kokonaiselle kirjalle postmodernin filosofian 'älyllisistä huijauksista', jonka Sokal on kirjoittanut yhdessä belgialaisen kollegansa Jean Bricmont'n kanssa (*Impostures Intellectuelles*, 1997). Itse *Transgressing*-artikkeli on parodia, jota hän kuitenkin 'kokeeksi' tarjosi vakavassa mielessä julkaistavaksi. Parodian kohteena on toisaalta 'postmoderni' kulttuurifilosofia ja toisaalta 'sosiaalinen konstruktionismi' tieteen tutkimuksessa, joiden intellektuaalisia standardeja Sokal epäilee vähintäänkin epäselviksi.

Kuka kirjoitti ja mitä?

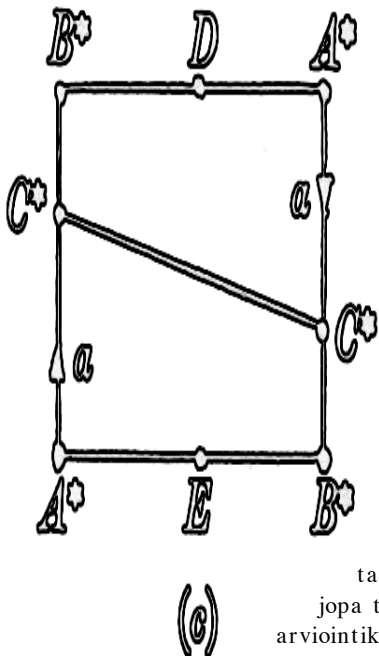
Tueksi väitteelleen postmodernistisen diskurssin intellektuaalisten standardien löyhyydestä Sokal keräsi parodia-artikkeliinsa koko joukon matematiikkaan tai fysiikkaan viittaavia tai niiden filosofiaa käsitteleviä suoria lainauksia anglo-amerikkalaisen ja ranskalaisen alueen johtavilta 'postmodernisteilta'. Näitä sitaatteja Sokal sitten tulkitsee ja yhdisteli toisiinsa absurdeilla tavoilla päätyen mitä huvittavimpiin väittämiin. Sokal kyllä myöntää, ettei hänen huijauksensa onnistumisesta, ts. *Social Text* -lehden toimittajien sokeudesta *Transgressing*-artikkelin parodisuutta kohtaan ja artikkelin julkaisemisesta, vielä voi varsinaisesti *johtaa* kovin paljoo!¹

“Se ei todista, että koko kulttuuritutkimuksen kenttä tai tieteen kulttuurin tutkimus — tai vielä vähemmän tieteesosiologia — koostuisi mielettömyyksistä. Se ei myöskään todista, että intellektuaaliset standardit näillä kentillä olisivat yleisesti leväperäisiä. (Näin saattaa olla, mutta se pitäisi perustella toiselta pohjalta.)”²

Sen sijaan juju on Sokalin mukaan parodian *sisällössä* — siinä, että kaikkein hilpeimmät matematiikkaan tai fysiikkaan viittaavat jaksot eivät olekaan hänen itsensä kirjoittamia, vaan suoria sitaatteja 'postmoderneilta Mestareilta'. Tunnetuimmat nimet näistä Sokalin 'postmoderneista Mestareista' ovat ranskalaisia tai Ranskassa vaikuttavia (mm. Deleuze ja Guattari, Derrida, Irigaray sekä Lacan), joiden epäanalyttinen (tai 'psykoanalyttinen') sanoilla leikkiminen tarjoaa tarkoitushakuiselle jatkokehittelylle herkullisia tilaisuuksia. Sokal väittää lainaamiensa sitaattien sisältävän ensinnäkin "merkityksettömiä tai absurdeja väittämiä, nimillä ylpeilyä ja valheellisen oppineisuuden

osoittamista” ja toiseksi “löysää ajattelua ja surkeaa filosofiaa”³ Eikä vain Sokalin parodioimana vaan myös omista konteksteissaan! Karkeasti ottaen ensimmäiseen ryhmään sijoittuvat sitaatit ranskalaisvaikutteisesta ei-argumentatiivisesta filosofiasta ja toiseen sitaatit radikaalisti sosiaalikonstruktivistisesta tieteenfilosofiasta (tai -sosiologiasta).

Sokal näyttää kuitenkin liioittelevan väitteessään parodiansa sisällöstä. Jotkut näistä lainauksista ovat kyllä sisällöltään mahdollisesti täysin virheellisiä (kuten Irigarayn väite joukko-opin rajoituksista⁴) tai —ainakin kon-

tekstistaan irroitettuna — täysin käsittelemättömiä (kuten lainaus Deleuzen ja Guattarin teoksesta *Mitä filosofia on?*)⁵. Silti suurimmassa osassa näistä lainauksista viitataan matemaatiikkaan tai fysiikkaan vain metaforisesti (tai esimerkinomaisesti), eikä näiden metaforien tai rinnastusten toimivuutta voida arvioida ainoastaan yhden sitaatin perusteella, vaan tarvitaan laajempaa tietämystä kyseisen kirjoittajan käsitteistöstä. Esim. Deleuze ja Guattari puhuvat aivan omilla käsitteillään, joiden tulkitseminen standardien matemaattisten määritelmien kautta johtaa todellakin älyttömyyksiin. Sokal jopa tunnustaa tietämättömyytensä ja arviointikyvyttömyytensä ’postmodernistien’ varsinaisen tuotannon sisällöstä ja painoarvosta.⁶

Niinpä hän tuntuu tulkitsevan metaforista (tms.) käyttöä suorina viittauksina matematiikan sisältöön. Todellisuudessa näissä lainauksissa viitataan useimmiten itse matematiikan sijasta vaikkapa matemaattisten järjestelmien ja matematiikkaa luovien ja käyttävien subjektien suhteeseen.

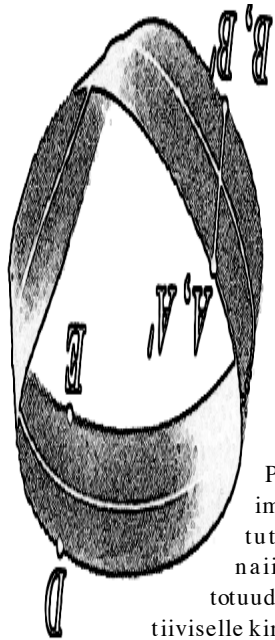
Esimerkiksi Lacanin rinnastaessa Möbius-nauhan tai toruksen leikkauksia psyykkisiin sairauksiin⁷ ei selvästikään ole kysymys minkään topologisen mallin antamisesta psykoosille vaan pelkästä metaforasta, joka todellakin saattaa aidosti valaista sitä, mihin Lacan haluaa *psykkisissä sairauksissa* (eikä suinkaan differentiaalitopologiassa) kiinnittää huomiota. Möbius-nauha ja torus kolmiulotteisen avaruuden rajoitettuina kaksiulotteisina pintoina ovat helposti visualisoitavissa ja jopa rakennettavissa (esim. paperista tai kumiletkusta). Niinpä niiden topologisesti erikoisilla ominaisuuksilla (kuten juuri eri tavoilla leikellä niitä) voi kuka tahansa itsekseen huvitella ja samalla miettiä Lacanin metaforan osuvuutta. Vastaavasti Derridan puhe Einsteinin vakiosta, joka “ei ole vakio eikä keskus”, vaan “muuttuvuuden käsite”, ja joka “toisin sanoin ei ole minkään asian käsite”⁸, ei ole sen kummallisempaa kuin Derridan teksti yleensäkin. Sen ymmärtämiseksi tarvitaan kuitenkin paitsi alkeistietoja suhteellisuusteorioista, myös hyvää tausta ja ennen kaikkea edes jonkinlaista Derridatuntemusta (miten Derrida käyttää mm. merkin, keskuksen ja identiteetin käsitteitä). Lopultakin se on kyllä Sokal itse, joka useimmissa (vaikkei ilmeisestikään kaikissa) tapauksissa on *tarkoituksellisesti* — ja ilman hyvää tahtoa — antanut lainauksilleen täydellisen absurdin ja hillittömän kontekstin. Toisaalta koska *Transgressing*-artikkelin huvittavuus on nimenomaan Sokalin eikä hänen siteeraamiensa ’postmodernistien’ vastuulla, niin sen vakavamielistä julkaisemista hyvässä seurassa voi kyllä ihmetellä.

Ärsyke: ‘postmodernin relativismin’ ylimielisyys

Sokalin kritiikin kärki kohdistuu ennen kaikkea ontologiseen tai epistemologiseen relativismiin, jonka hän näkee sekä tieteen-sosiologian ‘sosiaalista konstruktionismia’ että ranskalaisvaikutteisesta ‘postmodernia’ diskurssia yhdistävänä piirteenä. Juuri relativismi — jolle kaikki, jopa fysiikka ja matematiikka, on *vain* diskursseja ja tekstejä — johtaa hänen mukaansa intellektuaalisten standardien löyhtymiseen ja lopulta maailmankuvaan, jossa rationaalisille argumenteille (=logiikalle) ja empiiriselle evidenssille (=faktoille) ei enää anneta mitään arvoa. Käsittelemättömyksistä tulee hyveitä, kun evidenssi ja logiikka korvataan *vihjauksilla, metaforilla ja sanaleikeillä*.⁹ Sokalin maali ei siis ole ‘löysä ajattelu’ sinänsä, vaan sellainen ‘löysä ajattelu’, joka pyrkii legitimoimaan itsensä relativistisella maailmankuvalla — kirjoittelu, joka tekee itsensä potentiaalisesti immuuniksi sisällölliselle kritiikille.

Sokalin ärtymyksen ilmeinen lähde lienee ollut enemmänkin turhautuminen tiettyyn *amerikkalaiseen* ranskalaista ajattelua vulgarisoivaan *puhediskurssiin*, kuin varsinaiseen ranskalaiseen ‘postmoderniin’ filosofiaan (vaikka juuri se tulilinjalle joutuukin). Sokal näyttää pitävän legitimiinää vain yhtä tieteellistä intressiä (tai perusmetodia), todellisuuden kuvaamista ‘sellaisena kun se on’ *vakiintunutta tieteellistä käsitteistöä käyttäen*. Sen sijaan esim. Deleuze, Derrida ja Irigaray pyrkivät nimenomaan irti vakiintuneen tieteellisen käytännön rajoituksista. He pyrkivät ehkä paremminkin kiinnittämään huomiota niihin asioihin, jotka tieteellinen vakiokäsitteistö ja -ontologia jättää (välttämättä?) huomiotta. Tällöin ei tietenkään voi pitäytyä niihin tavanomaisiin merkityksiin, mitä ontologisille ja epistemologisille peruskäsitteille ‘normaalitieteessä’ annetaan. Sokalin kritiikki Deleuzea ym. ranskalaisia ‘postmodernisteja’ kohtaan näyttääkin perustuvan väärälle lähtökohtaoletukselle. Sen sijaan se kylläkin saattaa olla mahdollinen sellainen vaikkapa Deleuzea ja Guattaria käsittelevien tekstien suhteen, joissa heidän katsotaan esittäneen hyvin argumentoituja teorioita tai analyysejä ja niitä siteerataan *teoreettisina auktoriteetteina* tai legitimoituina lähtökohtina.

Jos halutaan psykologisoimalla jäljittää Sokalin taustamotiiveja, niin eräs sellainen saattaa olla huoli omakohtaisen (arvo)vallan vähenemisestä. Hänet näyttää vallanneen samankaltainen voimattomuuden tai avuttomuuden tunne kuin aikanaan Karl Popperin. Sokalin suhde ‘postmoderniin relativismiin’ onkin verrattavissa Popperin traumaattiseen suhteeseen marxilaisuuteen ja psykoanalyysiin. Sekä Popperia että Sokalia näyttää ahdistavan ‘rakentavan’ keskusteluyhteyden puute — heidän kritisoihansa ‘teoriat’ ovat niin joustavia, ettei mikään empiirinen näyttö niitä vastaan riitä kääntämään niiden kannattajia. Lisäksi kaikki kritiikki näitä ‘teorioita’ kohtaan on samojen ‘teorioiden’ mukaan mahdollista jättää huomiotta mitä raivostuttavimmalla tavalla *ad hominem*-argumentein: Kritiikki voidaan tulkita vain heijasteeksi kritisoijaa vaivaavasta porvarillisesta ideologiasta tai tukahdutetuista varhaislapsuuden traumaista — tai se voidaan ylimielisesti tuomita ymmärtämättömyydeksi ja lyödä leikkiksi pelkkänä logosentrisen psyko-sosio-lingvistisen (valta)rakenteen aggressiona. Sokalin mukaan ‘postmoderni’ tiede onkin saavuttanut aseman “itsensä säilyttävänä akateemisena alakulttuurina, joka tyypillisesti jättää huomiotta (tai halveksii) ulkopuolelta tulevaa argumentoitua kritiikkiä.”¹⁰ Kun Popper päätyi falsifioituvuus-oppiinsa tieteen erottamiseksi ei-tieteestä (ja metafysiikasta), niin Sokal näki vain todesta otettavalla parodialla olevan mahdollisuuksia osoittaa (vaikkakin vain yksittäistapauksessa) ‘teorian’ (ts. ‘postmodernismiin’ sisältyvän relativismin) intellektuaalinen

onttous. Vaikka tällainen tieteellinen harhautus on Sokalin itsensäkin mukaan moraalisesti arveluttava,¹¹ niin hän katsoo motiivinsa olevan kuitenkin sekä intellektuaalisesti että poliittisesti arvioituna hyväksyttäviä.

Objektiivinen totuus vai 'sosiaalisia konstruktioita'?

Paitsi turhautumisessaan kaiken kritiikin imponoiviin teorioihin tai käytäntöihin muistuttaa Sokal Popperia myös siinä, miten hän naiivin rohkeasti julistaa, että objektiivisen totuuden ja todellisuuden käsitteille (sekä argumentatiiviselle kirjoittamiselle) kuuluu etuoikeutettu asema.

“Reaalimaailma on olemassa; sen ominaisuudet eivät ole pelkästään sosiaalisia konstruktioita; faktoilla ja evidenssillä on väliä. Kuka tervejärkinen ihminen väittäisi toisin?”¹²

Vaikka käsitys tieteestä sosiaalisena konstruktiona saakin joskus anarkistisia *anything goes*-tulkintoja, suurin osa Sokalin siteerauksista ei niin pitkälle mene. Esim. kun Andrew Ross haluaa pysyä erossa “empiristien väitteestä, että kontekstista riippumattomia uskomuksia on olemassa ja että ne voivat olla tosia” ja pitäytyä enemmän “kulturalistien väitteeseen, että uskomukset ovat vain sosiaalisesti hyväksytyjä tosiksi”,¹³ niin Sokal ymmärtää tämän ‘epistemologisen agnostismina’:

“Kiellä, että kontekstista riippumattomat uskomukset voivat olla tosia, ja et heitä menemään vain kvanttimekaniikkaa ja molekyylibiologiaa; samalla heität ulos myös natsien kaasukammiot, afrikkalaisten orjuuden Amerikassa ja faktan, että New Yorkissa sataa tänään.”¹⁴

Tässä vastineessa Sokalin ajattelee kyllä itse ‘löysästi’, kun hän ei erota toisistaan kysymystä kontekstista riippumattomien uskomusten *olemassaolosta* ja kysymystä niiden *totuudesta* (tai kysymystä *käsitteiden* soveltuvuudesta ja kysymystä *käsitysten* totuudesta¹⁵). Joka tapauksessa Sokal näyttää oletavan, että jos ei uskota kontekstista riippumattomien uskomusten *olemassaoloon* (mikä nyt täytyy ensin olettaa, jos niiden *totuudesta* haluaa jotain väittää), niin ‘sosiaalisesti hyväksytyt’ totuus-kriteerit olisivat vapaasti tai rajoittamattomasti manipuloitavissa. Ikään kuin kontekstin voisi aina valita tai että erilaisten tulkintojen toimivuutta ei voisi milloinkaan vertailla. Jos ‘sosiaalisella konstruktionismilla’ tarkoitetaan sitä, että uskomusten totuudesta voidaan vapaasti sopia, niin siitä tulee vain ideaalinen vastustaja, lähinnä Sokalin itsensä konstruoima olkinukke.

Sokalin ‘sosiaalinen konstruktionismi’ saattaa tietenkin viitata myös vaikeammin osoitettavaan kohteeseen, leviämässä olevaan ilmapiiriin tai ajattelumalliin, joka vaikuttaa maltillisemmankin sosiaalisen konstruktionismien taustalla. Vaikka näin olisi, ei Sokalin kritiikkiä voi kuitenkaan pitää kuin *vihjauksena*, tyyppillisenä kulttuurisesiikkana, sillä varsinaiset argumentit eivät osu maltillisempaan sosiaaliseen konstruktionismiin. Huomattavasti uskottavampi on esim. sellainen sosiaalinen konstruktionismi, missä “uskomukset ovat vain sosiaalisesti hyväksytyjä tosiksi” sen takia, että *käsitteet*, joilla uskomukset esitetään, ovat aina osin sosiaalisesti määräytyneitä konstruktioita. Kun tällaista ‘sosiaalista konstruktionismia’ sovelletaan myös yleensä annettuna otettuihin ontologisiin ja epistemologisiin perus- ja yleiskäsitteisiin (kuten totuus, tieto, olio tai objekti

ja subjekti), niin tämän ei silti *tarvitse* tarkoittaa, että niistä voisi (tai *kannattaisi*) noin vain luopua.¹⁶ Se kuitenkin tekee mahdolliseksi esittää arvioita, *minkälaisen* todellisuuden ne ovat ‘konstruoinet’ ja *tulevat* ‘konstruoimaan’ — ja kenellä siinä on (ja tulee olemaan) valta tuomita oikeuden, totuuden ja kohtuuden puolesta.

Toinen esimerkki Sokalin naiiviinpuoleisesta objektiivisuususkosta on keskustelu amerikkalaisen tieteen militaristisesta orientaatiosta; Vaikka hän pitää sitä vakavana kysymyksenä, hän ei näe sillä olevan mitään vaikutusta ontologisiin tai epistemologisiin kysymyksiin:

“Niillä [joukolla tiedepoliittis-moraalisia kysymyksiä] *ei ole mitään vaikutusta perustana oleviin tieteellisiin kysymyksiin*: käyttäytyvätkö atomit (ja piikiteet, transistorit ja tietokoneet) todella kvanttimekaniikan (ja kiinteän olomuodon fysiikan, kvanttielektroniikan ja tietojenkäsittelyopin) lakien mukaan.”¹⁷

Militaristisella orientaatiolla ei varmaan olekaan paljoa valtaa sen suhteen, mikä on totuus *jo valitun* ‘tieteellisen’ (tai yhtä hyvin *common sense*) ontologian *sisällä* — olipa tämä valinta tietoinen tai ei. Sen sijaan siihen sillä (tai sen edeltäjillä) *voi* olla ollut vaikutusta, minkälaisen ontologian silmälasien läpi tiede maailmaa katsoo. Mitään *välttämätöntä* syytähän sille ei ole, miksi länsimainen tiede on omaksunut atomistisen fysikalismen eikä esimerkiksi kiinalaista viiden elementin teoriaa. Tätä kautta militarismi voi paljon tavanomaista perustavammalla tavalla vaikuttaa siihen, minkälaisia totuuksia tiede löytää — totuuksia, jotka sen olisi ehkä ollut parempi jättää löytämättä ja jotka mitä konkreettisimmassa mielessä konstruoivat niin fyysisistä kuin sosiaalistakin maailmaa. ‘Objektiivisenkin’ tieteen ideologiana näyttää olevan pyrkimys fyysisen maailman manipulointiin (mikä näkyy esim. determinististen teorioiden ja reduktionististen selitysten *arvostuksena*) ja siksi sille on valikoitunut sellainen metafysiikka kuin sillä on — atomistinen ontologia ja tietoteoria. Vai voiko kuvitella kaikkivaltiaampaa valtaa, kuin minkä taito atomin halkaisemiseen on antanut — ja juuri amerikkalaiselle tieteelle?

Motiivi: Kenen joukoissa seisot?

“Mutta olen vasemmistolainen (ja feministi) evidenssin ja logiikan *vuoksi*, en niistä huolimatta.”¹⁸

Itse asiassa ainoa perustelu, jonka Sokal esittää argumentatiivisuuden, absoluuttisen totuus-käsityksen ja ontologisen realismin tarpeellisuudelle, on juuri niiden potentiaalisesti antama *valta* — ne ovat (Sokalillekin) välineitä paremman maailman rakentamiselle. Sokal väittää kritiikkinsä perimmäiseksi motiiviksi *poliittisen* huolen ihmistieteiden vaikutuksesta. Mitäpä fyysikko muuten välittäisi ihmistieteiden ‘alennustilasta’, jollei niillä olisi tärkeää tehtävää — sosiokulttuurisen maailman *analyysi* ja *kritiikki*. Sokal tunnustautuu ‘vanhaksi vasemmistolaiseksi’ ja feministiksi (tosin feministiksi vain sulkeissa) eikä käsitä, miten hänen kritiikkinsä kohteella, myöskin vasemmistolaisiksi tai feministeiksi identifioituvilla intellektuelleilla, on varaa luopua logiikasta ja tosiasioista: “Mikään Vasemmisto ei voi olla tehokas, jollei se ota vakavasti kysymyksiä tieteellisistä tosiasioista ja eettisistä arvoista ja taloudellisista intresseistä.”¹⁹ Vasemmistolaisen politiikan tehtävänä näyttää Sokalin mukaan olevan taistelu ennakkoluuloja ja ideologisia valta-pyrkimyksiä vastaan käyttäen järkeä ja evidenssiä — ‘toden todellisuuden’ paljastaminen, jotta ‘kansan’ näkisi kirikkaasti ‘todellisen’ etunsa.

Näyttää siltä, ettei Sokal kaikessa poliittisessa käytännöllisyydessään ymmärrä lainkaan niitä syitä, jotka ovat johtaneet 'postmodernin' vasemmiston 'relativismiin' ja missä mielessä Deleuzen, Derridan tai Irigarayn 'ranskalainen' tapa kirjoittaa voidaan yhä kokea poliittisesti tai eettisesti korrektiksi ja vieläpä vaikuttavaksi. Siinä missä Sokal näkee yhä välttämättömäksi *uskoa* rationaalisen argumentaation mahdollisuuksiin saada aikaan *todellisia* (ja *toivottavia*) muutoksia, on suurin osa ranskalaisesta 'postmodernista' vasemmistosta tämän uskon menettänyt. Rationaalisen yhteiskuntasuunnittelun *todelliset* vaikutukset (sekä Länsi- että Itä-Euroopassa) ovat osoittautuneet niin irrrationaaliksi tai merkityksettömiksi, että selitystä monia tragedioita aiheuttaneille epäonnistumisille ei enää etsitä vain 'huonosta teoriasta', vaan koko 'toden teorian ideologiasta', länsimaista kulttuuria ylläpitävästä rationalistisesta metafysiikasta: Yhteiskunnalliset toimijat eivät ole totelleet järkisyitä ja -selityksiä tai yleistä hyvää ja oikeudenmukaisuutta — faktat, totuus ja rationaaliset argumentit eivät ole kyenneet tunkeutumaan ennustettavalla tai toivotulla tavalla yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin käytäntöihin. Jos faktoilla ja logiikalla ei saada aikaan kuin näennäisiä tai pinnallisia muutoksia, niin ainoaksi mahdollisuudeksi vaikuttaa jää suora hyökkäys käsitteellisiin rakenteisiin — ei niinkään olemassaolevan analyysi, vaan uusien käsitteiden ja merkitysten luominen ja (re)konstruktio. Tämä voisi olla yksi selitys sille, että ranskalaiset 'postmodernistit' eivät kaikissa teksteissään pyri lainkaan *vakuuttamaan*, jolloin olisi pakko vain *luottaa* vakuuttelun *todelliseen vaikutukseen*. Strategiana on pikemminkin luoda uusia käsitteitä, luovuttaa ne kiertoon ja siten *todella* konstruoida todellisuutta.

Kenen joukoissa *todella* seisot?

Vaikka Sokal näyttääkin ymmärtävän heikosti niitä syitä, miksi 'postmoderni' vasemmisto kirjoittaa ja vaikuttaa niin kuin kirjoittaa, niin hänen *poliittisen* huolensa kärki näyttäisi kuitenkin osuvan oikeaan kohtaan: Voiko irratiolalis-ta vaikuttamista suunnata mitenkään? Voiko esittää mitään arvioita siitä, minkälaista maailmaa 'postmodernistit' ovat konstruoimassa? Kun vallan kritiikki viedään riittävän abstraktien rakenteiden tasolle, mitä *konkreettisia* johtopäätöksiä tästä enää voidaan vetää? Ei juuri mitään, jollei samalla sovelleta toimivaa teoriaa yhteiskunnan 'todellisista lainalaisuuksista'. Mutta juuri tällaisen teorian hyväksyttävyyden, tavoiteltavuuden tai jopa mahdollisuuden 'postmoderni' tiede yleensä kiistää.²⁰ Esimerkiksi Derrida on ilmaissut pyrkimyksensä olla 'tahtomatta-sanoa-mitään'.²¹ Sitä *vaikutusta*, jonka 'postmoderni' teksti saa aikaan, ei välttämättä edes pyritä suuntaamaan, koska se vain uusintaisi jo olemassa-olevia rakenteita. Mutta samalla 'todelliselta vaikutukselta' putoaa pois myös poliittinen (ja *moraalinen*) sisältö, siitä tulee lähes täysin satunnaista tai pelkästään tuhoavaa — tai se kääntyy vastakkaiseksi, kuten Sokal (jälleen) *vihjaa* David Whiteisiä siteeratun: "ei-rationaalisuus on historiallisesti ollut yksi vaikuttavimmista aseista sortajien ideologisissa arsenaaleissa"²². Mutta vaikka Sokalin huoli vaikuttaakin aidolta ja aiheelliselta, ei hän näytä esittävän yhtään ainoaa *argumenttia* tällaisen näkemyksen puolesta, vaan pelkkiä *vihjailuja* tai perustelemattomia lausumia aivan kuten alkuperäisessä parodia-artikkelissaankin. Onko Sokal itsekin 'postmodernisti' vai jatkuuko parodia vieläkin? Kenen joukoissa *todella* seisot, Alan Sokal?

Asetelmana Sokalin interventio 'postmodernismia' vastaan nostaa esille erään 'postmodernin ajan' vaikeimmista tiedepoliittisista ja -eettisistä ristiriidoista. Tämä ristiriita liittyy

kysymykseen filosofian ja ihmistieteiden yhteiskunnallisesta legitimaatiopohjasta. Sokal, joka itsekin tunnustautuu maallikoksi suhteessa ihmistieteisiin ja filosofiaan, on ilmaissut yhden keskeisistä ihmistieteisiin kohdistuvista *yhteiskunnallisista* odotuksista: Niiden olisi tarjottava *luotettavia* välineitä (analyysijä ja argumentteja) *paremman* maailman luomiseksi. Filosofian ja muiden ihmistieteiden sisällä on kuitenkin törmätty joko tämän vaatimuksen mahdottomuuteen tai vain omaan kyvyttömyyteen täyttää riittävästi näitä odotuksia. Näin itseymmärrys oman tieteenalan tavoitteista ja merkityksestä on vieraantunut ulkoisista odotuksista ja vaatimuksista. Niin kauan kun tämä ristiriita on todellinen, ei Sokalin kaltaisia hyökkäyksiä itseriittoisimpia filosofisia tai ihmistieteellisiä diskursseja vastaan voi välttää — ymmärrettiinpä ne oikeutetuiksi tai ei. Ja niin kauan ei yhteiskunnallisesta vastuustaan huolta kantavien tutkijoiden kannata omahyväisesti ylenkatsoa niitä, sillä tämänkaltaiset asetelmat voivat kehittyä vaaralliseksi kokonaisiksi tieteenaloja tai ainakin niiden autonomiaa kohtaan. Ja vieläkin kauemmin on oikeamielisten yhä syytä kysyä, kenen joukoissa *todella* seisot.

Viitteet

1. On sinänsä paradoksaalisesta, että vaikei artikkelin julkaistuminen toimikaaan varsinaisena *evidenssinä*, niin Sokal käyttää sitä kylläkin *vihjaamaan* 'löysän ajattelun' esiintymiseen yleisesti kulttuuritutkimuksessa (sillä juuri tällaista evidenssin korvautumista vihjailulla Sokal kritisoi, vrt. viite 9).
2. Sokal 1997c (10. kappale).
3. Sokal 1997c (13. kappale).
4. Sikäli kun Irigaray todella puhuu joukko-opista? Sokal 1996a (5. osio, 2. kappale).
5. Sokal 1996a (viite 101, ks. Kiesepä 1997 s. 33) tai Deleuze & Guattari 1993, s. 123. Lainausta muuttuu kyllä jonkin verran ymmärrettävämmäksi, jos vaiutuu lukemaan luvun alun tarkasti. Deleuze ja Guattari määrittelevät siinä 'funktion' ja 'käsitteen' käsitteet omalla tavallaan. Myöskään 'kaaoksella' tai 'nopeudella' ei tarkoiteta, niiden standardia matemaattis-fysikaalista määritelmää (sillä nämä määritelmät ovat vain ko. käsitteiden 'funktioita'). 'Transsendentaalifilosofisesti' projisoituna 'nopeuden' ja 'hidastuksen' voineekin tässä tulkita viittaavan *aistimisen*, *havaitsemisen*, *käsitteellistämisen* tai *ajattelemisen* nopeuteen. On kuitenkin myönnettävä, että se miten Deleuze ja Guattari tästä jatkavat, muuttuu vielä paljon käsittämättömämmäksi rinnastusten, yhteyksien ja metaforien väyrytykseksi. Bricmont ja Sokal kysyvät aivan oikeutetusti, mitä tarkoitusta tämänkaltaisen metaforien käyttö loppujen lopuksi palvelee — vai esitelläänkö siinä vain kirjoittajien omaa (perusteetonta) oppineisuutta? (Bricmont & Sokal 1997, 5. kappale).
6. Bricmont & Sokal 1997 (4. kappale).
7. Lacan-sitaatti: Sokal 1996a (4. osio, 3. kappale). Möbius-nauhan voi rakentaa paperisuikaleesta, jonka toista päätä kierretään 180 astetta ja sitten teipataan toiseen päähän niin, että siitä tulee rengas. Torus on vielä tutumpi muoto, sillä esim. uimarengas on toruksen muotoinen. Toruksella ja Möbius-nauhalla on mielenkiintoisia ominaisuuksia verrattuna tutumpiin kappaleisiin, kuten palloon, kuution tai lieriöön (tai niiden pintoihin). Lacanin vertaa niitä 'vanhaan täydellisyuden symboliin' ympyrään. Jos esim. pallon tai lieriön pinnalle piirretään suljettu käyrä ja leikataan (vaikka saksilla) tätä pitkin, niin pallo tai lieriö menee kahteen osaan. Sen sijaan torukselle ja Möbius-nauhalle on mahdollista piirtää suljettu käyrä, jota leikkaamalla kyseinen kappale säilyy edelleen yhtenäisenä - torukseen tulee vain viilto, mutta Möbius-nauha muuttuu oleellisesti: sen (pituus ja) kiertyneisyys kaksinkertaistuu, jolloin siitä tulee topologisesti katsoen lieriön vaippa (vaikkakin kiertynyt). Möbius-nauhan erikoiset ominaisuudet seuraavat siitä, että se on yksipuoleinen pinta toisin kuin torus, pallo tai lieriö. Sitaatista ei tosin käy ilmi tarkoitako Lacan leikkauksella tällaista konkreettista 'saksilla leikkaamista'.
8. (Derrida): "[Einsteinian constant] is not a constant, is not a center. It is the very concept of variability (...). In other words, it is not the concept of something", Sokal 1996a (2. osio, 9. kappale).
9. Sokal 1996b (18. kappale).

10. Sokal 1996b (23. kappale).
11. Harhauttaessaan parodiallaan *Social Text* -lehden toimittajia (ja lukijoita) Sokal myöntää kyllä rikkoneensa sellaisia moraali normeja, joita hän itsekin pitää tiede yhteisölle tarpeellisina (jollei suorastaan välttämättöminä). Sokal 1996b (22. ja 23. kappale).
12. Sokal 1996b (17. kappale).
13. Sokal 1996c (17. kappale).
14. Sokal 1996c (18. kappale).
15. Vrt. esim. Stephen Toulminin ja Karl Popperin filosofinen lähtökohtaero, Vehkavaara 1997 s. 43.
16. Tosin juuri tällaisen luopumisen tai uuden luomisen projektina voidaan esim. Deleuzen, Derridan tai Irigarayn filosofioista saada huomattavasti enemmän tolkkua, kuin yrittämällä löytää niistä Sokalin tavoin konkreettisia ja argumentoituja elämän ohjeita tai totuusväitteitä.
17. Sokal 1996c (15. kappale).
18. Sokal 1996b (24. kappale).
19. Sokal 1996c (6. kappale lopusta).
20. Esim. Lyotard 1985, ss.88-89.
21. Derrida 1988, s.22.
22. Sokal 1997b (3. kappale).

Kirjallisuus

- Sokalin kotisivulta internetistä löytyy kokoelma Sokalin artikkeleita ja keskustelua sekä linkkejä teeman tienoilta: <http://www.physics.nyu.edu/faculty/sokal/index.html>
- Jean Bricmont & Alan Sokal, (1997) "What is all the fuss about?", <http://www.physics.nyu.edu/faculty/sokal/tls.html> tai *Times Literary Supplement* (London), 17 October 1997, s.17.
- Gilles Deleuze & Félix Guattari, (1993) *Mitä filosofia on?*, (*Qu'est-ce que la philosophie?*, 1991), suom. Leevi Lehto, Gaudeamus; Helsinki.
- Jacques Derrida, (1988) *Positioita*, (*Positions*, 1972), suom. Outi Pasanen, Gaudeamus; Helsinki.
- I. A. Kiesepä, (1997) "Alan Sokal, kvanttigravitaation hermeneutiikka ja postmoderni diskurssi", ks. tämä lehti.
- Jean-François Lyotard, (1985) *Tieto postmodernissa yhteiskunnassa*, (*La condition postmoderne*, 1979), suom. Leevi Lehto, Vastapaino; Tampere.
- Alan Sokal, (1996a) "Transgressing the Boundaries: Towards a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity", http://www.physics.nyu.edu/faculty/sokal/transgress_v2/transgress_v2_singlefile.html tai *Social Text* 46/47 (spring/summer 1996), ss.217-252.
- Alan Sokal, (1996b) "A Physicist Experiments With Cultural Studies", http://www.physics.nyu.edu/faculty/sokal/lingua_franca_v4/lingua_franca_v4.html tai *Lingua Franca* May/June 1996, ss.62-64.
- Alan Sokal, (1996c) "Transgressing the Boundaries: An Afterword", http://www.physics.nyu.edu/faculty/sokal/afterword_v1a/afterword_v1a_singlefile.html tai *Dissent* 43(4)/1996, ss.93-99 tai *Philosophy and Literature* 20(2)/1996, ss.338-346.
- Alan Sokal, (1997b) "A Plea for Reason, Evidence and Logic", http://www.physics.nyu.edu/faculty/sokal/nyu_forum.html tai *New Politics* 6(2)/1997, ss.126-129.
- Alan Sokal, (1997c) "What the Social Text Affair Does and Does Not Prove", <http://www.physics.nyu.edu/faculty/sokal/noretta.html> tai teoksessa *A House Built on Sand: Exposing Postmodernist Myths about Science*, (toim. Noretta Koertge), Oxford: Oxford University Press 1997.
- Tommi Vehkavaara, (1997) "Sympaattinen johdatus Stephen Toulminin filosofiaan", ks. tämä lehti.